

Az orosz nyelv és felsőoktatásunk

Egy nemzetközi konferencia tanulságaiból

Augusztus 25-én ért véget az a maga nemében első országos konferencia, amelyet a Művelődésügyi Minisztérium, a Magyar—Szovjet Baráti Társaság, a TIT, a SZOT, a KISZ KB, az Országos Pedagógiai Intézet és a Népművelési Intézet rendezett az orosz nyelv oktatásáról a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tiszteletére.

A konferencia többszáz résztvevője között ott voltak a hazai orosz nyelvoktatás immár mindkét nemzedékének képviselői: a két évtizeddel ezelőtt a töretlen csapáson elinduló pionirokon kívül mindazok, akik részben az ő neveltjeik, részben velük együtt dolgozó munkásai e nagy politikai és kulturális fontosságú ügynek.

A konferencia nemzetközi rangját mutatta, hogy elnökségében és előadói között foglalt helyet több nagynevű szovjet, csehszlovák és német szakember is.

(Csupán egy zárójel erejéig van hely elismerésünket kifejezni a rendező szerveknek és elsősorban a tanácskozáson hajlékot adó Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemnek a példás szervezésért, melybe az egyetem reprezentatív helyiségein kívül beletartozik a résztvevők elhelyezése is a Hotel Universitásban, az ügyes kísérő kiállítások összeállítása — egészen a programot tartalmazó meghívó tipográfiái minőségéig.)

Nagy mértékben számvető jellegű volt a tanácskozás. Csaknem két évtized múlt el azóta, hogy hazánkban szervezetteremtés megindult a felszabadított nyelvnevelés tanítása. Az ezzel foglalkozók többezres seregének immár tudományosan is lemérhető tapasztalata, a mindennapi munkában leginkább vitatott és megoldásra váró kérdések alkották a háromnapos tanácskozás legfőbb anyagát, ugyanakkor természetesen felcsillantak a további feladatokra is, csaknem minden referátum utalt a külsőben álló feladatokra, az új igényekre és a kielégítésükhöz szükséges tudományos és módszertani erőfeszítésekre is.

A konferencia házigazdájának, Suara Róbert tanszékvezető egyetemi docensnek történeti áttekintő jellegű bevezető előadása szemléletesen vázolta fel a megtett utat. Onnan, amikor néhány lelkes tanár kezdeményezése nyomán mintegy két és fél ezer középsiskolás elkezdte, a cirillbetűket sillabizálva, tanulni Puskin nyelvét — a mai helyzetig, amikor a különböző oktatási szinteken mintegy egymillió magyar foglalkozik rendszeresen az orosz nyelv tanulásával. De legalább ennyire jellemzi a változásokat az is, hogy a kezdeti állapotokkal szemben, amikor a nyári „gyorstalpaló” tanfolyamokon úgyahogy kiképzett, a tanulók előtt — ahogy mondani szokás — mindössze néhány leckevel előbb járó tanárokkal kezdődött meg a tömeges oktatás, jelenleg 3 és fél ezer orosz szakos egyetemi és főiskolai hallgató készül négy, illetve öt éven át alapos stúdiumokon keresztül hivatására.

Nem kevésbé érdekes kitérítésre is számíthatunk az alkalmat a moszkvai Lomonoszov Egyetem mellett működő Módszertani Kutatóközpont igazgatója, Vitalij Kosztomarov előadásában szereplő adatok is. Azt a megállapítást, hogy egyetlen más idegen nyelv sem ismeri története folyamán a tanulók számának ilyen rohamos mérvű emelkedését, szemléletesen bizonyították a — szándékosan — tőkés országok életéből vett statisztikai adatok. Ha tíz évvel ezelőtt Angliában mindössze 40 iskolában tanították az orosz nyelvet (és ezek között mindössze kettő volt olyan, ahol az úgynevezett első idegen nyelv lehetett), az idén már 890 iskolában van orosz nyelv-tanár és ezek nagyrésztében (kb. 500) az orosz lehet „az” idegen nyelv az érettségi vizsgán. Idézte a finn oktatásügyi miniszter nemrég moszkvai beszédéből azt, hogy jelenleg a három milliós ország 61 iskolájában van oroszoktatás, de ez a szám lehetne ötszöröse is, ha lenne elég képzett tanár és tankönyv. A szomszédos Ausztriában egészen ez év februárjáig egyetlen olyan iskola sem volt, ahol az orosz nyelv ún. első idegen nyelv lett volna. Nyártól kezdve viszont kormányhatározat adta meg az orosz nyelvnek ezt a polgárjogot az osztrák iskolákban. (Nem független ettől a tény sem, hogy a Bécs melletti Eisenstadtban — állami égisz alatt — immár hetedik éve működik olyan nyári egyetem, melyen az osztrák, nyugatnémet, francia orosz szakos egyetemi hallgatók tökéletesíthetik nyelv-tudásukat a jórészt Moszkvából és más szocialista országokból érkező anyanyelvi lektorok segítségével.) A szovjet tudomány és technika közismert eredményei, az orosz nyelven olvasható tudományos-műszaki produkció és (egyre nagyobb mértékben) a szépirodalom ezúttal a tőkés országokat készíti felzárkózásra a nyelvtudást illetően.

A konferencia négy szekcióban és négy plenáris ülésen végezte munkáját. A szekciók a különböző oktatási szinteket képviselték. Az általános és középsiskolai szekcióban a legnagyobb létszámú oktatógárda tapasztalatait általánosította a fele-fele arányban pesti és vidéki nyolc korreferátum, melyeknek zöme az országban már nem is kizárható iskolai nyelvi laboratóriumok munkájáról

számolt be. A tanárképző szekcióban a három egyetem és a négy főiskola orosz filológiai tanszékeinek képviselői osztották meg egymással közös gondjaikat — a történeti nyelvtan szemléletalkotó szerepétől a magnetonon és diavetítő ösztönző jellegű alkalmazásáig. A szaknyelvoktatási szekcióban az egyetemek, főiskolák, felsőfokú technikumok, tanító- és óvónőképzők lektorátusai tették közkinccsé leszűrt megfigyeléseiket, míg a felnőttoktatási szekcióban a különböző (TIT, MSZBT, szakszervezeti) önkéntes jellegű körök legjobb előadói hordták össze értékes mondanivalójukat.

A plenáris ülések referátumai közül a legnagyobb érdeklődést egybehangzó vélemények szerint V. G. Kosztomarov előadása váltotta ki. Az általa vezetett, másfél éve működő kutatóközpont eddigi tevékenységéről és közvetlen terveiről számolt be — és éppen a már elvégzett és most készülő munkák szoros aktualitása és lendületes tudományos nagyvonalúsága volt az, ami megkapta a hallgatókat.

A központ feladatául azt a magyarországi oktatás számára sem közömbös tendenciát jelölte meg, hogy segítséget nyújtson az orosz nyelvet a Szovjetunió határain kívül tanulmányozó és oktató személyeknek és szerveknek. Ezt három fő formában valósítják meg.

Először tananyagok, tantervek stb. elkészítését vállalták. Mindez természetesen nem azonos az oroszok számára írt tankönyvekkel stb. hiszen különleges, éppen külföldiek számára szükséges és alkalmas szókincs és nyelvtani minimum gyakorlati elsajátítását elősegítő tananyagokra van szükség. Ilyen lesz pl. a felnőtteknek írandó tananyagkomplexum, amely tankönyv, gyakorlatgyűjtemény, olvasókönyv, diafilm és hangszalag (illetve hanglemez) egységében alakítja ki a résztvevők mintegy ezer szó variációjából, a gyakorlati élet legfontosabb szituációiban helytálló nyelvet. Kifejezetten külföldi országok számára készül az a 30 félórás műsorból álló tv-filmsorozat, mely életszerű jeleneteket során „adagol be” 1200 szót oly módon, hogy az új szavak ismétlődését maximálisan biztosítja. (Pl. az első előfordulás óráján tizenkétszer, a következőkén hétszer ismétlődik minden új szó.) Ehhez a sorozathoz is kísérő könyv, a filmek szövege írásban és hangban, valamint a filmek fő kockáit tartalmazó diafilm járul. Nagy várakozás előzi meg a szókészletétől a szótárt is, mely az orosz nyelv állandó kapcsolatainak rendszerezésével nyújt segítséget a tanulmányozóknak — elsősorban haladó fokozat. Nagy szerepet szánunk az országismereti kiadványoknak is, melyek a szovjet életforma, az orosz kultúra, a mindennapi civilizáció aprólékos (és

nyelvilag ugyancsak alaposan szelektált) bemutatásával hozzák közelebb a szovjet emberek mai életét.

A központ munkájának második fő területét nyelvészeti, nyelvpszichológiai kutatások alkotják: olyan optimális oktatási módszerek kialakítása, melyek a különböző anyanyelvűek, életkori és műveltségi szintek, szakmai érdeklődés, a nyelvtanulásra fordítható idő stb. figyelembevételével összhangba hozza az eredményeket a nyelvtanulásra fordított idővel, anyagi eszközökkel és energiával. Itt mindenekelőtt a nyelv struktúrájának funkcionális leírása a legsürgősebb, hiszen az eddigi tudományos leíró nyelvtanok csupán az anyanyelvűek szempontjából rendszerezik a nyelvi jelenségeket. Nem kevésbé fontos a mai nyelvi usz és az ezzel kapcsolatos normatívák megállapítása sem. Az ismert francia kutatásokhoz hasonló módszerekkel vizsgálják a mai beszélt orosz nyelvet és az ebből lesűrhető statisztikai törvényszerűségeket nagyban meghatározzák majd az egész világon az orosz nyelvoktatás tartalmát. Fontos helyet foglalnak el a központ által koordinált kutatásokban a beszédmechanizmussal és a második nyelv apperceptívájával kapcsolatos problémák, elsősorban a bilingvizmus és az interferencia különböző jelenségei.

Végül az egyetem tudományos kutatóközpontja fogja össze a Szovjetunióba érkező külföldi orosz nyelv-tanárak szakmai továbbképzését. Ebből a célból komoly anyagi eszközöket kapott a szovjet államtól. Az eddigi formák (nemzetközi oktatói szemináriumok stb.) mellett 1967. szeptember 1-től kezdve állandó jelleggel kéthónapos továbbképzési tanfolyamok indulnak a szocialista országok oktatói számára. Ugyanezt szolgálja a központ kiadásában megjelenő RUSZKIJ JAZIK ZA RUBEZSOM (Az orosz nyelv külföldön) című évente négyszer megjelenő folyóirat, melynek kissé elkésett első számát éppen a konferenciát megelőző hetekben kapták kézhez a magyar előfizetők is.

A plenáris ülések többi külföldi előadói is fontos problémákat fejtegettek. Frantisek Malir egyetemi tanár (Prága), Kosztomarovnak a funkcionális grammatikáról elmondott szavaihoz kapcsolódva szólt arról, hogy pl. a nyelvtan tanításában az „akadémiai” szabályok sok tekintetben megnehezítik a nyelvi jelenségek megértését idegen anyanyelvűek számára, amikor a leírt alakokat helyezik előtérbe, jöllehet a filológia a nyelv szóbeli alakjainak a primátusa alapján áll. Tétéle alátámasztására a ragozás tanításának új, morfológiai szemléletét mutatta be, mely amellett, hogy a nyelv pszichikai reprodukálásának jobban megfelel és kevesebb

típust eredményez, és ezáltal könnyebben elsajátítható, a nyelv helyesebb képét is megteremtí a tanulóknak.

Bertholdt Brandt, a berlini Humboldt egyetem tanára „A metodikai kutatások és a ruzsisztika” című előadásában tanszéke kutatómunkáját ismertette, elsősorban a lexikológia (internacionalizmusok) és a nyelvpszichológia területén.

Diana Furszenko, a moszkvai Lomonoszov egyetem tanszékvezető docense annak a tapasztalatnak a lényegét ismertette, melyet a szovjet egyetemek és főiskolák az utóbbi húsz évben szereztek, amióta először a népi demokráciából, majd a tőkés országokból és a most fejlődő országokból érkező hallgatókat tanítják meg munkanyelvükre. E hallgatók és aspiránsok száma jelenleg mintegy 25 ezer.

Plenáris ülések hazai előadói, amellett, hogy részletesen utaltak az általuk exponált kérdésekre „fejlődéstörténetére”, elsősorban a jelenlegi gyakorlat legidősebb elméleti kérdéseit fejtegették. Banó István, az OPI tanszékvezetője az írásbeliség és szóbeliség kérdéséről tett számos újszerű megállapítást, leszögezve a szóbeli munkafarmak elsődlegességét és a szótár alkalmazásának jelentőségét az oktatás minden szintjén. Kosaras István docens (OPI) az egyetemes szerepét vizsgálta az orosz nyelv oktatásában. A különböző módszerek értékelése tekintetében helyeselni lehet azt a tételt, mely szerint az a módszer a hatékonyabb, amely több beszélési lehetőséget teremt az illető idegen nyelven. A tanácskozás résztvevői érdeklődéssel hallgatták ismertetését az OPI irányítása alatt készülő egynyelvű orosz szókapcsolati szótárról, Ferenczi Gyula, az MKKE munkatársa a magyar—orosz nyelvi kontrasztoknak az oktatásban való felhasználásáról szólt. Papp Ferenc, a KLTE docense az alkalmazott nyelvet és a ruzsisztika, és általában a nyelvészeti elmélet és az oktatói gyakorlat kapcsolatát több algoritmus bemutatásával érzékelte.

Balogh István, az ELTE docense egy mindeddig elhanyagolt terület, az orosz (illetve a magyar—orosz összevető) fonetika és intonáció terén végzett alapos kutatásairól számolt be. Előadásában országos szakmai közönség előtt első ízben vázolt fel e kérdéscsoport rendszere, ami annál is fontosabb, mivel — mint hangsúlyozta — a mondatlejtést hibák számos esetben még jobban megnehezítik a külföldi megértését egy anyanyelvű által, mint a szoros értelemben vett hangkiejtési hibák. Rendszere — remélni lehet — impulzust ad valamennyi nyelvi tanszék és lektorátus ilyenirányú munkája elindításához is.

Tálas Istvánné, az MM előadója három, a legutóbbi időben felkészült oktatófilm mutatott be, mint az audio-vizuális oktatás leghatékonyabb eszközeit. Különösen nagy „közönség sikere” volt a népszerű tv-filmszalag legújabb tagjának, melyben ismert színművészek elevenítettek meg — legtöbbször sikeresen, de mindig ötletesen — bizonyos nyelvi szituációkat.

A konferencia jó alkalom volt a ruzsisztika magyarországi művelőinek egy, a problémákat átfogó, elméleti alapvetésre csakúgy, mint bizonyos gyakorlati eredmények bemutatására lehetőséget nyújtó találkozásra. A referátumok nyomán a szünetekben kibontakozott viták máris számos új út lehetőségét villantották fel. Ezek kimunkálása a hétköznapi napokra vár.

Ugy gondoljuk, a szegedi felsőoktatási intézményekben működő, csaknem félszáz orosz nyelv-tanár munkája továbbfejlesztéséhez nem lenne fölösleges folytatni a budapesti párbeszédet. Elsősorban a szétszort és még eléggé akadózó módszertani kutatómunka jobb összehangolása nyerne ezáltal. Talán az sem megvetendő megfontolás, hogy a környék, elsősorban a számunkra egyrészt „emberanyagot szállító”, másrészt végzőseink számára „termótalajt” adó megyék pedagógusainak szakmai kvalifikációja nagyon rájuk férő emeléséhez is hozzájárulhatnánk. Végül, de nem utolsósorban: igazán színvonalas szakmai továbbképzést jelenthetne a tanszékek, lektorátusok nyelvtanári számára egy egyetemközi állandó oktatói szeminárium létrehozása.

Két rövid gondolattal fejezem be soraimat. Az egyik: a V. G. Kosztomarov által említett, a közeljövőben megalakításra kerülő „Az orosz nyelv oktatásának világszövetsége” magyar szekciójának létrehozása hovatöbb már több mint aktuális lehet, — amikor többek között az NSZK-ban és Ausztriában már működik hasonló tagozat.

A másik: szeretnénk remélni, hogy az első budapesti konferencia után a másodikra nem újabb tízennyolc év tapasztalatai nyomán kerül sor.

V. M.

FENYVESI ISTVÁN

Collegium

Artium

Jubilál

tudományegyetemünk

népszerű művészeti előadássorozata

Tízéves a Collegium Artium. Jubilál az ismeretterjesztésnek ez az egyetem szerkezetközvetített formája. Az alkalomhoz méltón az idei év programját ünnepe est nyitotta meg október 2-án este nyolc órakor a Dugonics téri épület aulájában, ahol dr. Bolya Lajos nyugdíjas egyetemi tanár tartott ünnepi beszédet, s a Művelődésügyi Minisztérium részéről megjelent Bíró Vera is felszólalt. Bódás Péter, Karikó Teréz és Kemény Kló mellett egyetemi hallgatók is szerepeltek a műsorban.

A tízéves jubileum idén az ötven évvel találkozott. Így lesz kettősen ünnepi az első félév műsorterve, hiszen októbertől decemberig a szovjet művészetről beszélnek majd az előadók. Október 3-án dr. Káldi János igazgató a szovjet művészetről, 10-én dr. Mezei Árpád

főiskolai tanár a forradalom képzőművészetéről beszél. A képzőművészeti szekció második előadását Vinkler László főiskolai tanár tartja az Ermitázs képeiről, majd 24-én dr. Pogány Frigyes egyetemi tanár Leningrád művészeti emlékeiről a harmadikat.

Október 31-én Hont Ferenc a Színháztudományi Intézet igazgatója lesz előadója a forradalmi szovjet színházat ismertető estének, november 14-én pedig Szántó Judit, a Színháztudományi Intézet főmunkatársa tart előadást. Az amerikai színházi életet ismerteti dr. Székely György, a Színháztudományi Intézet igazgatóhelyettese november 21-én.

A zenetudományi szekció két utolsó előadásán november 28-án és december 4-én Hacsaturján, Prokofjev, Sosztakovics, Kabalevszkij illet-

vé Haydn, Mozart és Beethoven munkásságával foglalkozik dr. Nagy István.

Az Art Kinó e félévben a szovjet film történeti fejlődésével ismerteti meg az érdeklődőket hat előadásban.

A félév valóban ünnepi programját két ünnepi előadás egészíti ki. Előreláthatólag november 4-én egész napos kulturális program keretében bemutatják a „Szentpétervári végnapjai” című filmet, este pedig az Orvostudományi Egyetemmel közösen adnak műsort a tudományegyetem kulturális csoportjai. Október végén vagy november elején rendezik meg tízéves Kortárs jubileumi estjét is, amelyre a tervek szerint Szegedre érkezik Benjámín László, Moldova György, Simon István, Somogyi Tóth Sándor, Váci Mihály és Veres Péter.